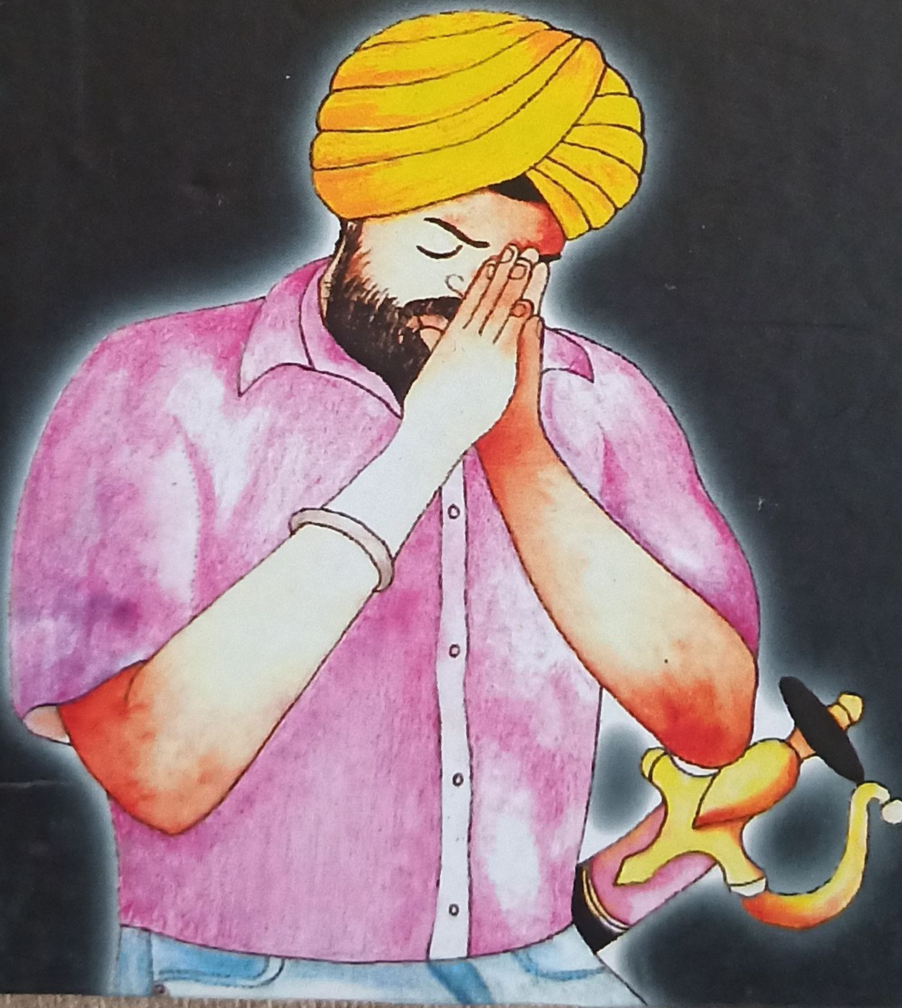
ਸਿੱਖ

ਜੀਵਨ-ਜਾਚ

ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ

SIKH FOUNDATION
New Delhi, *India*

Sikh Jīwan-Jāch

First Published in India by
Sikh Foundation in October 2007

Author :
Dr. Paramvir Singh
Guru Gobind Singh Department of Religious Studies,
Punjabi University, Patiala

Editing & Design :
Baljit Singh, Inderjeet Singh

Cover Design :
Gagandeep Singh

Photographs :
Courtesy - Punjab & Sind Bank, Bank of Punjab,
V&A Museum U.K.,
D.S.G.M.C; Delhi and S.G.P.C; Amritsar

Managed, Created & Published by :
Sikh Foundation
A-35 Lajpat Nagar-I, New Delhi-110024, INDIA
Tel.: 98105 67300, 98115 67640
E-mail: sf1999@rediffmail.com
Website: www.sikhfoundation.in

ISBN : 978-81-7873-025-7

ਕੀ ਕਿੱਥੇ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ 4

ਸਿੱਖ 6 / ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ 7

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ - ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ 8-29

ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ 30 / ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ 32

ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਚਾਰ ਕੁਰਹਿਤਾਂ 34 / ਖ਼ਾਲਸਾ 35

ਪੰਜ ਕਕਾਰ 36 / ਪੰਜ ਤਖ਼ਤ 38

ਮੂਲ ਮੰਤਰ 40 / ਨਿਤਨੇਮ, ਗੁਰ-ਮੰਤਰ 41

ਸੰਗਤ 42 / ਲੰਗਰ 43

ਗੁਰਦੁਆਰਾ 44 / ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ 45

ਸੇਵਾ-ਸਿਮਰਨ 46 / ਕੀਰਤਨ 47

ਅਰਦਾਸ 48 / ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫ਼ਤਹਿ, ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ 49

ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਤਨਖ਼ਾਹ 50 / ਸਿੱਖ ਸੰਸਕਾਰ 51

ਗੁਰਮਤਾ 52 / ਹੁਕਮਨਾਮਾ, ਸਿੱਖ ਤਿਉਹਾਰ 53

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ 54

ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ, ਸਰੋਵਰ 55

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ 56 / ਗੁਰੂ ਪੰਥ 57

ਨਿਹੰਗ, ਨਗਾਰਾ 58 / ਗਤਕਾ 59

ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਦਸਵੰਧ 60 / ਢਾਡੀ 61

ਖੰਡਾ, ਸਿਰੋਪਾ 62 / ਸ਼ਹੀਦ 63

ਜੈਕਾਰਾ, ਫ਼ਤਹਿ 64

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੌਂ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕੇਵਲ ਇੰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਜਾਗਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖੀ ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਯਤਨ ਪੀੜ੍ਹਿਤ ਸਮਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬ ਵਾਂਗ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨੇ ਵਰਣ ਅਤੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਾਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ, ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ, ਸਮੂਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋ ਅਮਲੀ ਯਤਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ 'ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ :

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ॥
ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ॥

(ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰਨਾ : 266)

ਧਰਮ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਸਰੂਪ ਨੇ ਸਮੂਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਾਨਵ-ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਇਕੋ

ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਉੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਪੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਖਰੀ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋ ਯਤਨ ਹੁਣ ਤਕ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਅਧੂਰੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਰਬ ਵਾਸੀ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤਕ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਉਦਮ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਅਧਿਕਾਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਹਿਤ ਡਾ. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਨਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਰ ਪਾਠਕ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਾਹਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਵਰਨਣ ਸੰਖੇਪ, ਪਰ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਉਪਲਬਧ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਠੋਸ ਅਤੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਿੱਖ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ,
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਸਿੱਖ

ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ :

* ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ,
* ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਤਕ),
* ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ,
* ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅਤੇ
* ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ,

ਉਹ 'ਸਿੱਖ' ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ, "**ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ**" ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਊਣ ਵਾਲਾ।

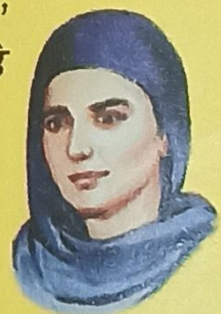
ਸਿੱਖ :

* ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
* ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਇਕੋ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।
* ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ - ਸ਼ਖਸੀ ਤੇ ਪੰਥਕ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਸ਼ਖਸੀ ਧਰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਥਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਵੀ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਅੱਡਰੀ ਕੌਮ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ, ਆਪਣਾ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਹੈ।

ਗੁਰੂ

ਗੁਰੂ, ਸਿੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ੴ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਪਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਕ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਨ। ਸਭ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੋਤ ਹੈ। ਇਹ ਜੋਤ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੇ 'ਸ਼ਬਦ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਦੀਵੀ 'ਗੁਰੂ' ਹੈ।

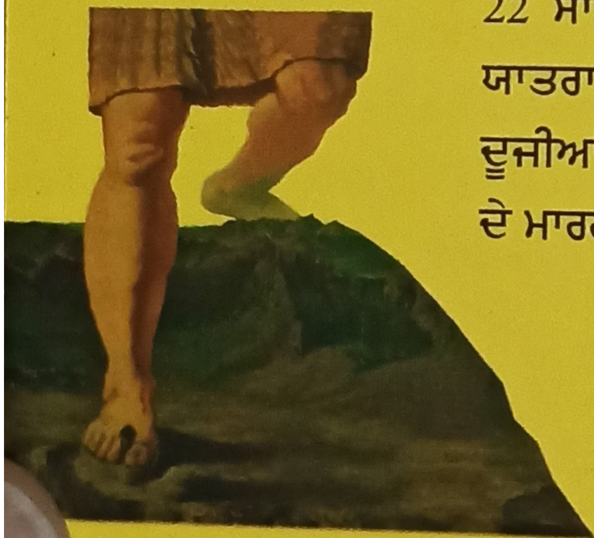
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਨ 1708 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ 'ਗੁਰੂ' ਮੰਨਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਆਤਮਕ ਜੋਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅੰਕਿਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਡੀ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਦੀ ਵਹਿੰਦੀ ਧਾਰਾ ਦਾ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸ਼ਬਦ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1469 ਈ. ਵਿੱਚ ਰਾਏ ਭੋਏ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਖੇ (ਹੁਣ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਤੇ ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਜੀ
ਭੈਣ	:	ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਜੀ
ਪਹਿਲਾ ਸੰਦੇਸ਼	:	1499 ਈ. ਵਿੱਚ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਇਲਹਾਮ ਹੋਇਆ। ਉੱਥੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ- "ਨ ਕੋ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ", ਭਾਵ ਸਭ ਇਕੋ ਹੀ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹਨ, ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਯਾਤਰਾਵਾਂ	:	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ (ਯਾਤਰਾਵਾਂ) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ, ਮੱਕਾ (ਸਊਦੀ ਅਰਬ), ਇਰਾਕ, ਇਰਾਨ ਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ਵੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ 22 ਸਾਲ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸਟਿ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਸੀ।

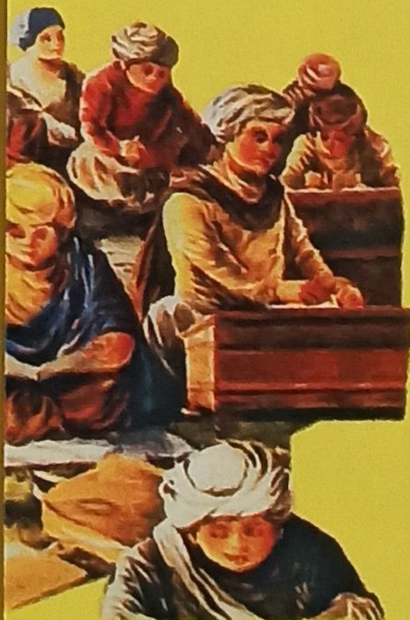
ਸਾਥੀ	:	ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵੀ 3 ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ।
ਬਾਣੀ	:	ਕੁਲ ਸ਼ਬਦ 974 ਜੋ ਕਿ 19 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰੇ ਹਨ
ਵਾਰਾਂ	:	3 - ਮਾਝ, ਆਸਾ ਤੇ ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਵਿੱਚ
ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਾਣੀਆਂ	:	ਜਪੁ, ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ, ਪਹਰੇ, ਅਲਾਹਣੀਆ, ਕੁਚਜੀ, ਪਟੀ, ਸੁਚਜੀ, ਥਿਤੀ, ਆਰਤੀ, ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ, ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ
ਸਿੱਖਿਆ	:	ਨਾਮ ਜਪੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕੋ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ * ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਆਗੂ ਚੁਣਨਾ * ਬਾਣੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਪੋਥੀ ਰੂਪ ਦੇਣਾ
ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ	:	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 1504 ਈ. ਵਿੱਚ ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਬਹਿਲੋਲ ਲੋਧੀ (ਰ.1451-89 ਈ.), ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ (ਰ.1489-1517 ਈ.), ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ (ਰ.1517-30 ਈ.), ਬਾਬਰ (ਰ.1526-30 ਈ.), ਹਮਾਯੂੰ (ਰ.1530-40 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲੇ 'ਅੰਗਦ' ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1539 ਈ. ਵਿੱਚ ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ)

ਕਲਿਜੁਗੁ ਬਾਬੇ ਤਾਰਿਆ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਪੜਿ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ।।
ਕਲਿ ਤਾਰਣ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਆਇਆ।।
(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1 ਪਉੜੀ 23)

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1504 ਈ. ਵਿੱਚ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ, ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਪੰਜਾਬ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਰਾਮ ਕੌਰ ਤੇ ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	ਬਾਬਾ ਦਾਤੂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਦਾਸੂ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀਆਂ	:	ਬੀਬੀ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1539 ਈ. ਵਿੱਚ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ
ਬਾਣੀ	:	ਕੁਲ ਸਲੋਕ 63
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਸੋਧ * ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ * ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ * ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਥਾਪ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ

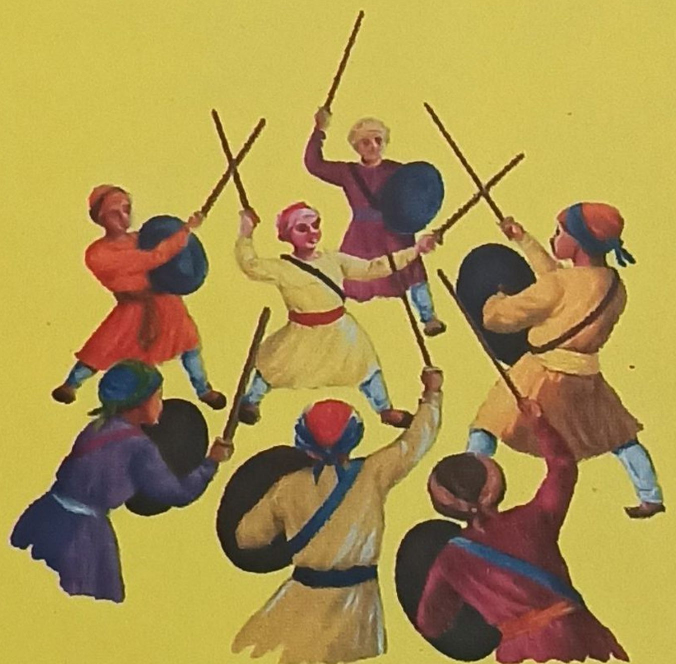

ਸਿੱਖਿਆ	:	ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਪੂਰਨ ਸਮਰਪਣ
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹਮਾਯੂੰ (ਰ.1530-40 ਈ.), ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ (ਰ.1542-45 ਈ.), ਇਸਲਾਮ ਸ਼ਾਹ (ਰ.1545-53 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1552 ਈ. ਵਿੱਚ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ

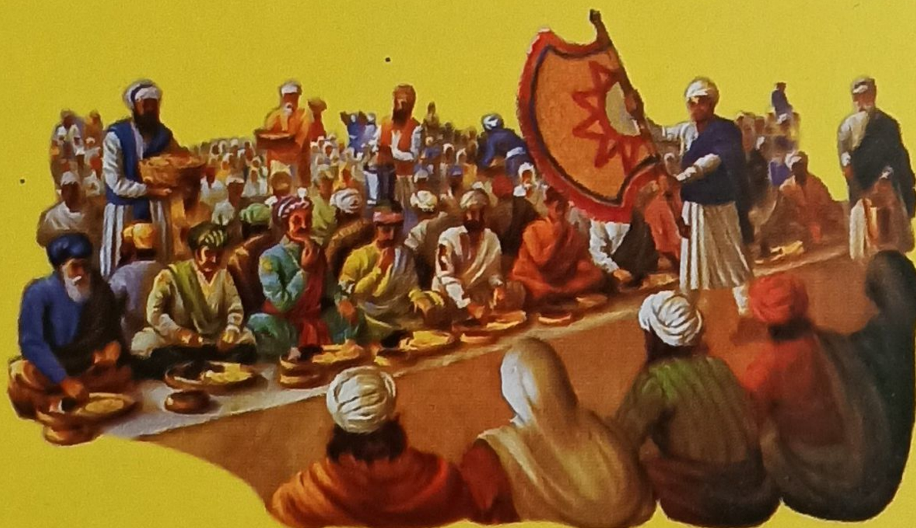

ਲਹਣੇ ਦੀ ਫੇਰਾਈਐ ਨਾਨਕਾ ਦੋਹੀ ਖਟੀਐ।।
ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ।।
(ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰਨਾ : 966)

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ

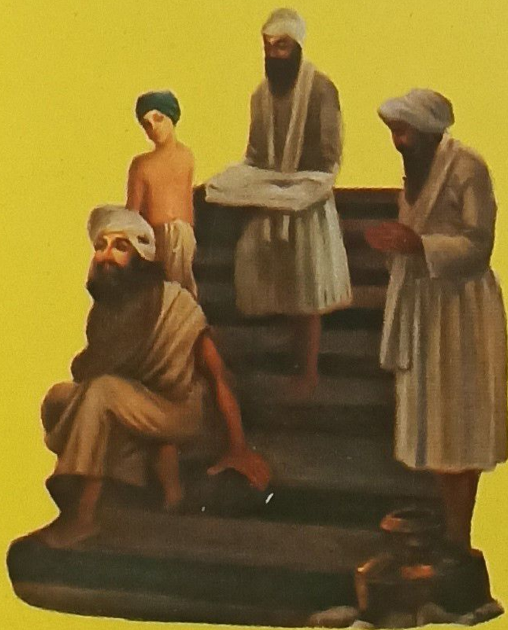
ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1479 ਈ. ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇਵੀ ਤੇ ਭਾਈ ਤੇਜ ਭਾਨ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਮਾਤਾ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਤੇ ਬਾਬਾ ਮੋਹਰੀ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀਆਂ	:	ਬੀਬੀ ਦਾਨੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1552 ਈ. ਵਿੱਚ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ
ਬਾਣੀ	:	ਕੁਲ ਸ਼ਬਦ 869 ਜੋ ਕਿ 17 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰੇ ਹਨ
ਵਾਰਾਂ	:	4 - ਗੂਜਰੀ, ਸੂਹੀ, ਰਾਮਕਲੀ ਤੇ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿੱਚ
ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਾਣੀਆਂ	:	ਅਨੰਦੁ, ਪਟੀ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਦੇ ਪਰਗਣਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ 22 ਮੰਜੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ * ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਿਆਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਬਾਉਲੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ * **'ਪਹਿਲੇ ਪੰਗਤ ਪਾਛੈ ਸੰਗਤ'** ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਭਾਵ ਲੰਗਰ ਛੱਕਣ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ,

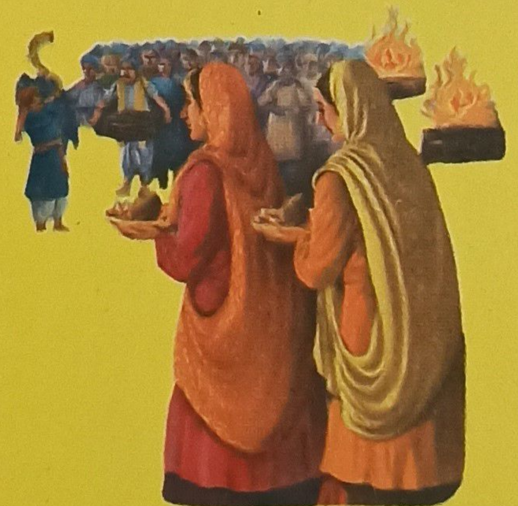

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਗਰ ਛੱਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ

* ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ 'ਜਜ਼ੀਆ' ਖ਼ਤਮ ਕਰਵਾਇਆ
* ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤੀ ਅਤੇ ਪਰਦੇ ਦੀ ਰਸਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ

ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ	:	ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ
ਸਿੱਖਿਆ	:	ਸੇਵਾ, ਪੰਗਤ ਅਤੇ ਸੰਗਤ
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ (ਰ.1556-1605 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਚੌਥਾ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1574 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ

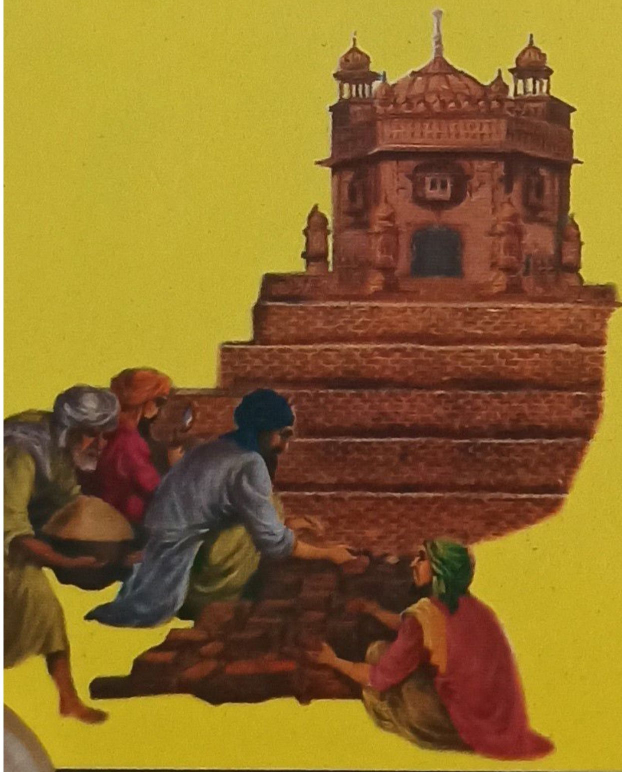

ਭਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ ॥

(ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰਨਾ : 1396)

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1534 ਈ. ਵਿੱਚ ਚੂਨਾ ਮੰਡੀ, ਲਾਹੌਰ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਦਯਾ ਕੌਰ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰੀ ਦਾਸ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ, ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਤੇ (ਗੁਰੂ) ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1574 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ
ਬਾਣੀ	:	ਕੁਲ ਸ਼ਬਦ 638 ਜੋ ਕਿ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰੇ ਹਨ
ਵਾਰਾਂ	:	8 - ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ, ਗਉੜੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਵਡਹੰਸ, ਸੋਰਠਿ, ਬਿਲਾਵਲ, ਸਾਰੰਗ ਤੇ ਕਾਨੜਾ ਰਾਗ ਵਿੱਚ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ * ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਗੁਟਕੇ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਰੀ

* ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਵਿੱਚ 'ਲਾਵਾਂ' ਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰ ਕੇ ਆਤਮਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਵੀ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

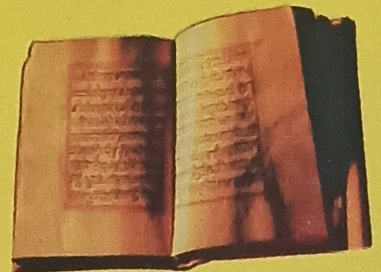
ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ : 1574 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ

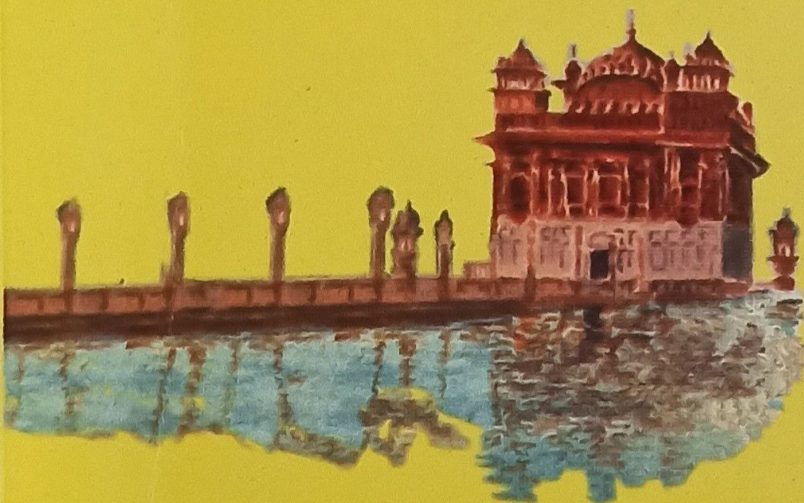
ਸਿੱਖਿਆ : ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣਾ

ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ : ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ (ਰ.1556-1605 ਈ.)

ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ : ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਗੁਰੂ) ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ

ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ : 1581 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ

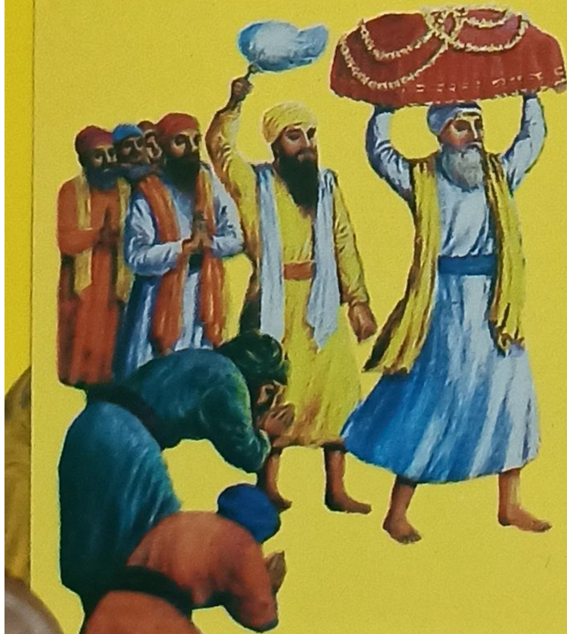

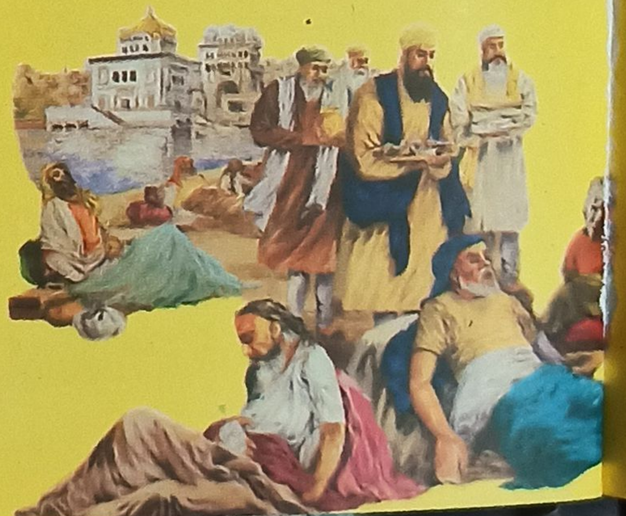
ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੁ ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਤਿਨੈ ਸਵਾਰਿਆ।।
ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਰਾਮਾਤਿ ਆਪਿ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ ਧਾਰਿਆ।।

(ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰਨਾ : 968)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1563 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	(ਗੁਰੂ) ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1581 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ
ਬਾਣੀ	:	ਕੁਲ ਸ਼ਬਦ 2312 ਜੋ ਕਿ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰੇ ਹਨ
ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਾਣੀਆਂ	:	ਸੁਖਮਨੀ, ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ, ਗੁਣਵੰਤੀ ਤੇ ਦਿਨ ਰੈਣਿ
ਵਾਰਾਂ	:	6 - ਗਉੜੀ, ਗੂਜਰੀ, ਜੈਤਸਰੀ, ਰਾਮਕਲੀ, ਮਾਰੂ ਤੇ ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿੱਚ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ * 1604 ਈ. ਵਿੱਚ 'ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ * ਦਸਵੰਧ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਆਰੰਭ

		* ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਦਿਆਂ ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ' ਅਖਵਾਏ
ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ	:	* 1590 ਈ. ਵਿੱਚ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਜਿੱਥੇ ਕੋਹੜੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕੋਹੜੀ ਘਰ ਬਣਾਇਆ * 1594 ਈ. ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ * ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ
ਸਿੱਖਿਆ	:	ਬਰਾਬਰੀ, ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਨਿਰਭੈਅਤਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ (ਰ.1556-1605 ਈ.), ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ (ਰ.1605-26 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1606 ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ

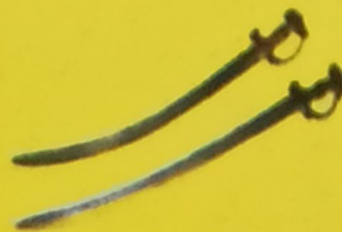

ਧਰਨਿ ਗਗਨ ਨਵ ਖੰਡ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸ੍ਵਰੂਪੀ ਰਹਿਓ ਭਰਿ।।
ਭਨਿ ਮਥੁਰਾ ਕਛੁ ਭੇਦੁ ਨਹੀ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨੁ ਪਰਤਖ ਹਰਿ।।
(ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰਨਾ : 1407)

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1595 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਬੀਬੀ ਦਮੋਦਰੀ, ਬੀਬੀ ਨਾਨਕੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਮਹਾਂ ਦੇਵੀ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ, ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ, ਬਾਬਾ ਅਣੀ ਰਾਇ, ਬਾਬਾ ਅਟਲ ਰਾਏ ਤੇ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀ	:	ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1606 ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਦੇ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਇਆ * ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ * 1609 ਈ. ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ * ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ 52 ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਉਪ੍ਰੰਤ 'ਬੰਦੀ ਛੋੜ' ਅਖਵਾਏ * ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨੌਜੁਆਨ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ

* 1628 ਤੋਂ 1634 ਈ. ਤਕ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨਾਲ ਚਾਰ ਯੁੱਧ ਕੀਤੇ ਤੇ ਫ਼ਤਿਹ ਪਾਈ

* 1628 ਤੋਂ 1634 ਈ. ਤਕ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨਾਲ ਚਾਰ

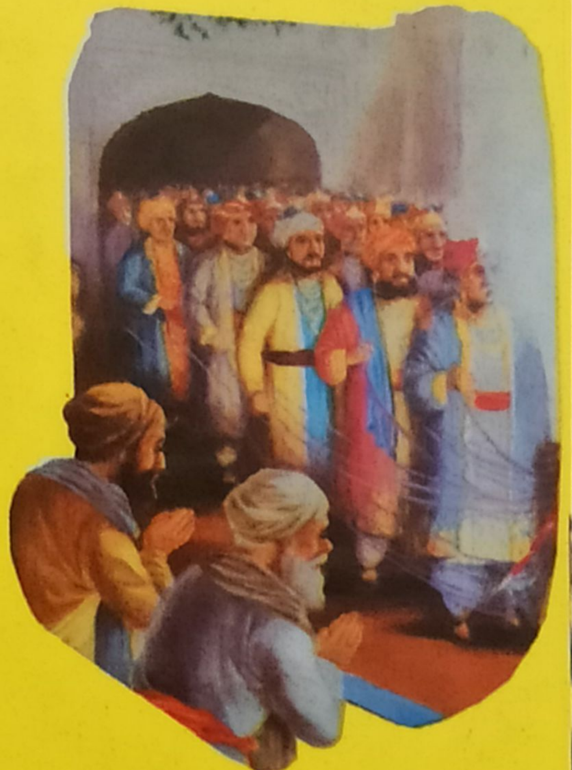
ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ : ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲਾ ਰੋਪੜ, ਪੰਜਾਬ

ਸਿੱਖਿਆ : ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ, ਨਿਰਭੈਅਤਾ ਤੇ ਅਨਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ ਲੜ੍ਹਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ

ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ : ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ (ਰ.1605-26 ਈ.), ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ (ਰ.1627-58 ਈ.)

ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ : ਆਪਣੇ ਪੋਤਰੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿਰਾਇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਤਵਾਂ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ

ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ : 1644 ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ

ਪੰਜਿ ਪਿਆਲੇ ਪੰਜਿ ਪੀਰ ਛਠਮੁ ਪੀਰੁ ਬੈਠਾ ਗੁਰੁ ਭਾਰੀ॥
ਅਰਜਨੁ ਕਾਇਆ ਪਲਟਿ ਕੈ ਮੂਰਤਿ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਵਾਰੀ॥
(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1 ਪਉੜੀ 48)

ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1630 ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਰੋਪੜ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਬੀਬੀ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਰ (ਸੁਲੱਖਣੀ)
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਤੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1644 ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* 2200 ਘੋੜਸਵਾਰ-ਫ਼ੌਜ ਰੱਖੀ * ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬੇਦਖ਼ਲ ਕੀਤਾ * ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ * ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ ਦਵਾਖ਼ਾਨੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦਵਾਈ ਭੇਜ ਕੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦੇ

ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ (1615-1659 ਈ.) ਦੀ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ

ਸਿੱਖਿਆ	:	ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ, ਸਦਭਾਵਨਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ 'ਗ਼ਰੀਬ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗ਼ੋਲਕ'
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ (ਰ.1627-58 ਈ.), ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ (ਰ. 1658-1707 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1661 ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ

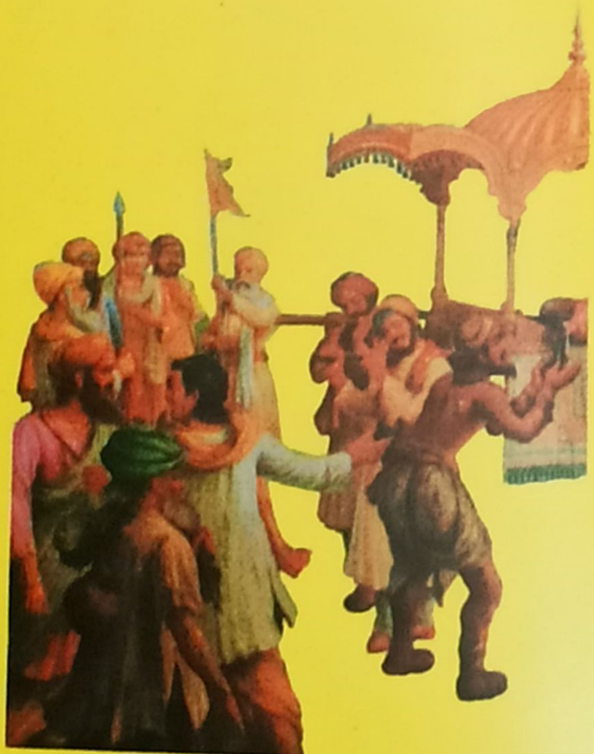

ਹਕ ਪਰਵਰ ਹਕ ਕੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾ ਹਰਰਾਇ।।
ਸੁਲਤਾਨ ਹਮ ਦਰਵੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾ ਹਰਰਾਇ।।
(ਤੌਸੀਫ਼ੋ ਸਨਾ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

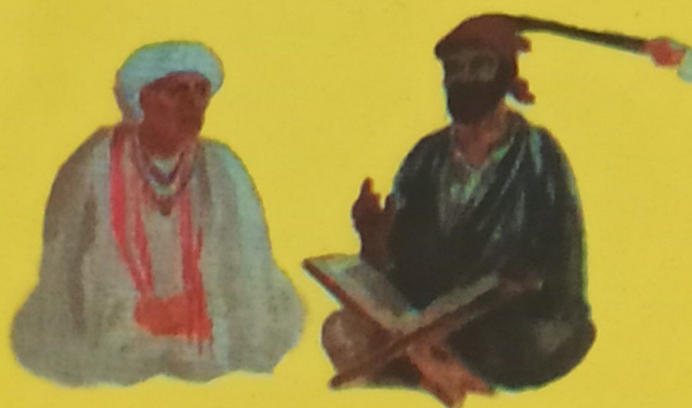
ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1656 ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਰੋਪੜ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1661 ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ ਤਕਰੀਬਨ 5 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਪੰਜੋਖਰਾ (ਅੰਬਾਲਾ) ਵਿਖੇ ਛੱਜੂ ਝਿਊਰ ਕੋਲੋਂ ਗੀਤਾ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਵਾਏ * ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਰਾਜ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਾਣੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵਾਰਣ ਕੀਤਾ * ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਚੇਚਕ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬੀਮਾਰੀ ਫੈਲਣ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ

ਸਿੱਖਿਆ	:	ਸੇਵਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਨਿਰਭੈਅਤਾ
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ (ਰ.1658- 1707 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਜਾਣ ਕੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਬਕਾਲੇ ਵਿਖੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਆਪਣੇ ਬਾਬੇ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1664 ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ

ਗੁਰੂ ਹਰ ਕਿਸ਼ਨ ਆਂ ਹਮਾਂ ਫ਼ਜ਼ਲੋ ਜੂਦ।।
ਹਕਸ਼ ਅਜ਼ੂ ਹਮਾਂ ਖ਼ੁਾਸਗਾ ਬਰ ਸਤੂਦ।।
(ਤੌਸੀਫ਼ੋ ਸਨਾ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ

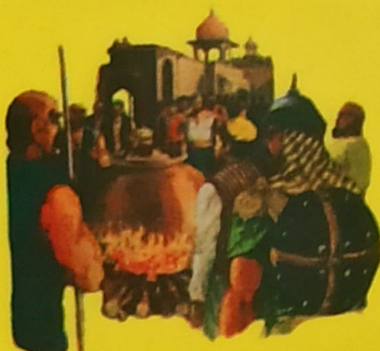
ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1621 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	(ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ (ਸਿੰਘ) ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1664 ਈ. ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ, ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣੇ ਨੇ 1665 ਈ. ਵਿੱਚ ਬਕਾਲੇ ਵਿਖੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ
ਬਾਣੀ	:	ਕੁਲ ਸ਼ਬਦ 116 ਜੋ ਕਿ 15 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰੇ ਹਨ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਯਾਤਰਾਵਾਂ * 1675 ਈ. ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਅਖਵਾਏ * ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਤੇ ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ

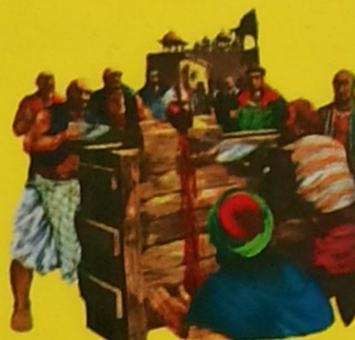

ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ	:	ਅਨੰਦਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ
ਸਿੱਖਿਆ	:	ਨਾ ਡਰਨਾ ਤੇ ਨਾ ਡਰਾਉਨਾ
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ (ਰ.1658-1707 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ (ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1675 ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਆਂ ਸਰਾ ਪਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਲ॥
ਜ਼ੀਨਤ ਆਰਾਇ ਮਹਿਫ਼ਲਿ ਜਾਹੋ ਜਲਾਲ॥
(ਤੌਸੀਫ਼ੋ ਸਨਾ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1666 ਈ. ਵਿੱਚ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਬਿਹਾਰ ਵਿਖੇ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	:	ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ	:	ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ, ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	:	ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	1675 ਈ. ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ
ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਾਣੀਆਂ	:	ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵੱਯੇ, ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ, ਚੌਪਈ, ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ
ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ	:	* ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਯੁੱਧ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫ਼ਤਿਹ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ * 1699 ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਰਾਹੀਂ 'ਖ਼ਾਲਸੇ' ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ

* ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ

ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ	:	1685 ਈ. ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)
ਸਿੱਖਿਆ	:	ਨਿਰਭੈਅਤਾ, ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੁਕਾਬਲਾ ਅਤੇ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ
ਸਮਕਾਲੀਨ ਸ਼ਾਸਕ	:	ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ (ਰ.1658-1707 ਈ.), ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ (ਰ.1707-08 ਈ.)
ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪਣਾ	:	ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 'ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ ਹੀ ਸਦੀਵੀ 'ਗੁਰੂ' ਮੰਨਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ
ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ	:	1708 ਈ. ਵਿੱਚ ਨਾਂਦੇੜ (ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿਖੇ

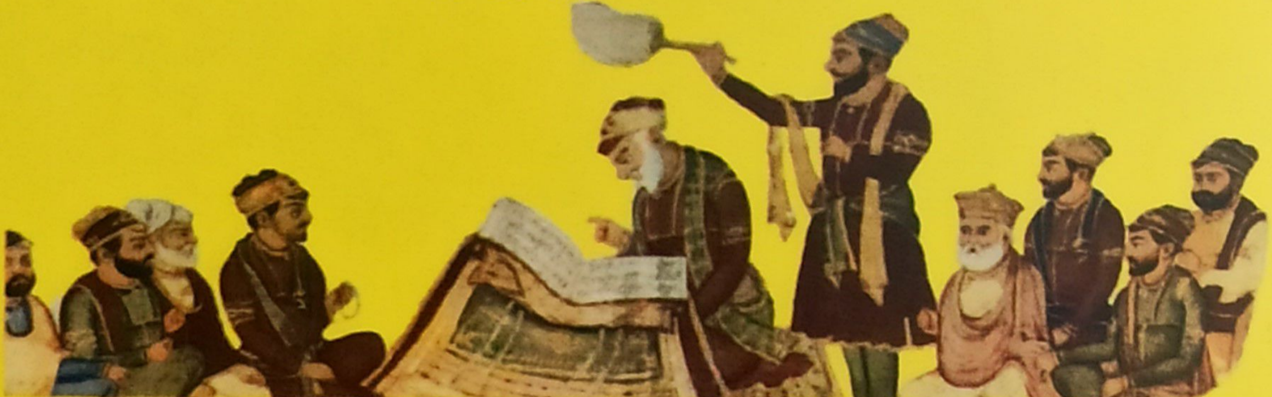

ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਗਾਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।।
ਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।।
(ਤੌਸੀਫ਼ੋ ਸਨਾ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼	:	1604 ਈ. ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ
ਸੰਪਾਦਨਾ	:	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ 1599-1604 ਈ. ਵਿੱਚ ਰਾਮਸਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਖੇ
ਲਿਖਾਰੀ	:	ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥੀ	:	ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ (1506-1630 ਈ.)
ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ	:	ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ
ਗੁਰਗੱਦੀ	:	ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1708 ਈ. ਵਿੱਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ' ਮੰਨਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।
ਬਾਣੀ	:	ਕੁਲ ਸ਼ਬਦ 5867
ਕੁਲ ਪੰਨੇ	:	1430
ਕੁਲ ਰਾਗ	:	31
ਕੁਲ ਬਾਣੀਕਾਰ	:	36
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ	:	6 - ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ

ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ : 15 - ਭਗਤ ਕਬੀਰ (ਜ. 1398 ਈ.), ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ (ਜ. 1270 ਈ.), ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ (ਜ. 1376 ਈ.), ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ (ਜ. 1366 ਈ.), ਭਗਤ ਜੈ ਦੇਵ (ਜ. 1201 ਈ.), ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ (ਜ. 1267 ਈ.), ਭਗਤ ਧੰਨਾ (ਜ. 1415 ਈ.), ਭਗਤ ਸੈਣ (ਜ. 1390 ਈ.), ਭਗਤ ਪੀਪਾ (ਜ. 1426 ਈ.), ਭਗਤ ਭੀਖਨ (ਜ. 1480 ਈ.), ਭਗਤ ਸਧਨਾ (13ਵੀਂ ਸਦੀ), ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ (ਜ. 1483 ਈ.), ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ (ਜ. 1529 ਈ.), ਭਗਤ ਬੇਣੀ (15ਵੀਂ ਸਦੀ) ਤੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ (ਜ. 1173 ਈ.) ਜੀ

ਭੱਟ ਸਾਹਿਬਾਨ : 11 - ਭੱਟ ਕਲਸਹਾਰ, ਜਾਲਪ, ਕੀਰਤ, ਭਿਖਾ, ਸਲ੍ਯ, ਭਲ੍ਯ, ਨਲ੍ਯ, ਗਯੰਦ, ਮਥੁਰਾ, ਬਲ੍ਯ ਤੇ ਹਰਿਬੰਸ ਜੀ

ਹੋਰ ਬਾਣੀਕਾਰ : 4 - ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ (ਜ. 1459 ਈ.), ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ, ਭਾਈ ਸਤਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ (1560-1603 ਈ.) ਜੀ

ਪੋਥੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਥਾਨੁ ॥
ਸਾਧਸੰਗਿ ਗਾਵਹਿ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ॥
(ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰਨਾ : 1226)

ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1687 ਈ. ਨੂੰ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੇ 12 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਨੂਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੁਟੇਰੇ ਰੰਗੜਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਗਏ 100 ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾਏ। ਦਸੰਬਰ 1705 ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ

ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1691 ਈ. ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸੰਬਰ 1705 ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ

ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1696 ਈ. ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਦਾਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ। ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਦਾਦੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਦਲੇਰੀ ਭਰਪੂਰ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਦਸੰਬਰ 1705 ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਜੀਉਂਦੇ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ

ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ 1699 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਦਾਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸਦਕਾ ਆਪ ਨੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਈਨ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ 1705 ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਧਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ 'ਦਇਆ ਰਾਮ' ਸੀ ਅਤੇ 1699 ਈ. ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸਮੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ 'ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਸਿੰਘ ਸੱਜ ਗਏ। ਆਪ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭੇਜਿਆ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਰਾਮ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ। 1699 ਈ. ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਕੇ 'ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਲਈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਵੱਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਦੇਣ ਲਈ ਆਪ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ 1699 ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ

ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ 'ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਲਈ। ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਨੇ 1705 ਈ. ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਦਵਾਰਕਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਤੀਰਥ ਚੰਦ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਆਪ 1699 ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜ ਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ 1705 ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

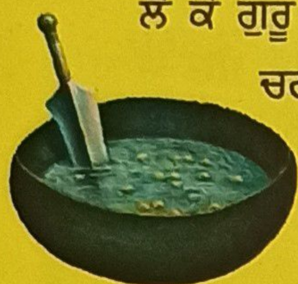
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਬਿਦਰ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਗਏ। ਆਪ 16 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। 1699 ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ 'ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਆਪ ਨੇ 1705 ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੋਂ ਇਹ ਜੀਵ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੀਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਚਰਨ-ਪਾਹੁਲ ਦੀ ਰੀਤ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਦਿਆਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ 'ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ, ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਾਟੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁੱਧ ਜਲ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਖੰਡੇ ਨਾਲ ਪਤਾਸੇ ਘੋਲ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ-ਆਸਨ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਜਪੁ ਜੀ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਚੌਪਈ, 10 ਸਵੱਯੇ ਤੇ ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਭਿਲਾਖੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਚਾਰ ਕੁਰਹਿਤਾਂ

* ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨੀ (ਕਤਲ ਕਰਾਉਣੇ)
* ਕੁੱਠਾ ਖਾਣਾ (ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ)
* ਪਰ-ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਪਰ-ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਗਮਨ ਕਰਨਾ
* ਤੰਬਾਕੂ ਵਰਤਣਾ

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਕੁਰਹਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖ, ਪਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਲਵਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

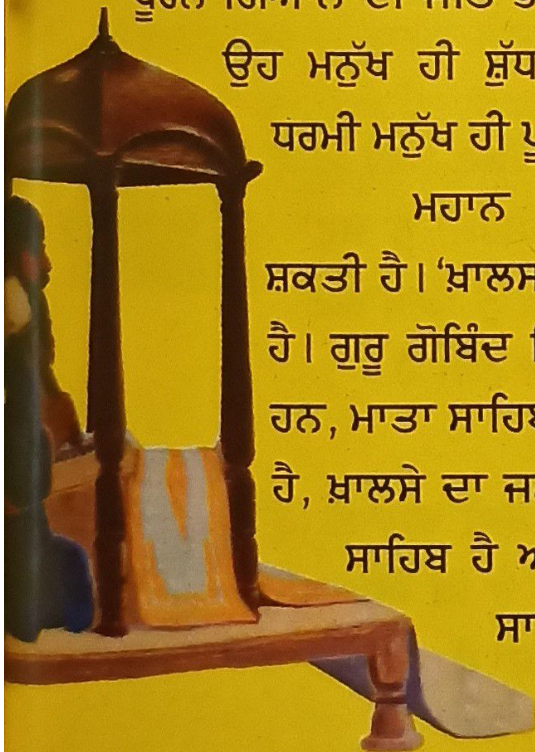
ਖ਼ਾਲਸਾ

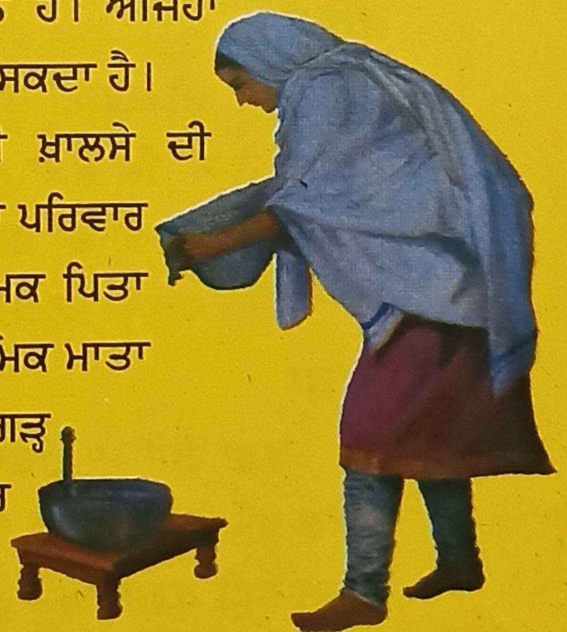
ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਰੇ ਮਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਰਹੇ, ਪਰ, ਕਿਸੇ ਅਨਧਰਮੀ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਵੇ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ :

ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ, ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ।।
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੈ, ਬ੍ਰਤ ਗੋਰ ਮੜੀ ਮੱਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ।।
ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ, ਏਕ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਏਕ ਪਛਾਨੈ।।
ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਜਗੈ ਘਟ ਮੈ, ਤਬ ਖ਼ਾਲਸ ਤਾਹਿ ਨਖ਼ਾਲਸ ਜਾਨੈ।।

ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਉਪਰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਪਿਆਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਕਦੇ ਵਰਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਕਬਰਾਂ-ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਤੀਰਥ, ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਦਾਨ, ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਦਇਆ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜੋਤਿ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਲਟ-ਲਟ ਜਗਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਆਦਰਸ਼ਕ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਧਰਮੀ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਪੂਰਨ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਹਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ' ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਿਤਾ ਹਨ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈ।

ਪੰਜ ਕਕਾਰ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ 1699 ਈ. ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਸਮੇਂ 'ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਸਤੂਆਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀਆਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਪੰਜ ਵਸਤੂਆਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ 'ਕ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਕਕਾਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਲਈ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਇਕੋ ਹਨ।

ਕੇਸ

ਕੇਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ "**ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ**" ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ। ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਚਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਕੰਘਾ

ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਲਈ ਕੰਘੇ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਟਾਂ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਟਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਵਾਇਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੜਾ

ਕੜਾ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਜੀ ਕਲਾਈ (ਗੁੱਟ) ਵਿੱਚ ਪਹਿਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੜਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਵਹਿਮ-ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਛਹਿਰਾ

ਹਰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਕਛਹਿਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਕਛਹਿਰਾ ਰੇਬਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਟਾਂ ਨੂੰ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਢੱਕਦਾ ਹੈ। ਕਛਹਿਰਾ ਪਾਉਣਾ ਭਾਰਤੀ ਜਤ-ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਨੰਗਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਾਂਗ ਸਮਾਜਿਕ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਪਾਨ

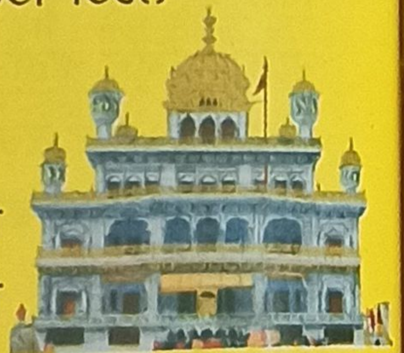
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕਿਰਪਾਨ ਉਸ ਸ਼ਸਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਪਰਾ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਰਪਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਸੱਤਾ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਰਪਾਨ ਇੱਕ ਐਸਾ ਸ਼ਸਤਰ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਹਮਲਾ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਧਰਮ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹਿਤ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਰਪਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਸਵੈ-ਮਾਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਸਤਰ ਪਰ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ, ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।

ਪੰਜ ਤਖ਼ਤ

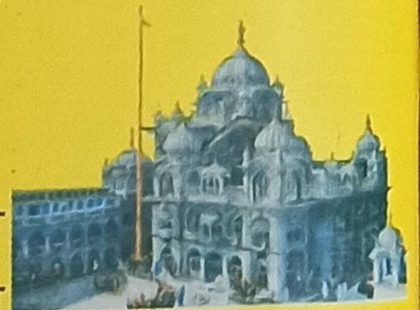
ਤਖ਼ਤ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਬੈਠਣ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ। ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਤਖ਼ਤ ਸੱਤਾ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੂਹਾਨੀ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੋਵੇਂ ਪੱਖ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ ਤਖ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਸਲੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਗੁਰਮਤਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਫ਼ੈਸਲੇ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਉਪਰ ਲਾਗੂ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਸਰਬੱਤ ਖ਼ਾਲਸੇ' ਦਾ ਬੁਲਾਵਾ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੋਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਚਾਰ ਤਖ਼ਤਾਂ ਉਪਰ ਸਬੰਧਿਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਦਾ 'ਹੁਕਮਨਾਮਾ' ਬਣਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਤਖ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਰੂਹਾਨੀ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ, ਪਹਿਲਾ ਤਖ਼ਤ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਨ 1609 ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ।

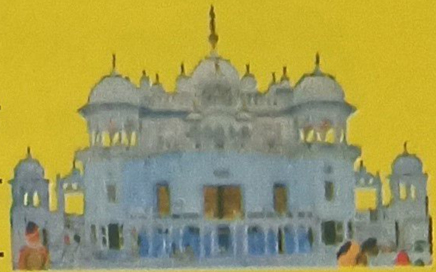

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ

ਇਹ ਤਖ਼ਤ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ੀ ਅਰਥ ਹਨ 'ਹਰੀ ਦਾ ਮੰਦਰ' ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਘਰ।

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਇਹ ਤਖ਼ਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮੋੜ ਇਥੋਂ ਹੀ ਆਇਆ। ਇਸੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਨ 1699 ਈ. ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕਾ ਕੇ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ' ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ।

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਇਹ ਤਖ਼ਤ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਉਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸੰਨ 1708 ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪ ਇਥੇ ਹੀ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਚੌਥਾ ਤਖ਼ਤ ਹੈ।

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ

ਇਹ ਤਖ਼ਤ ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੁਕਤਸਰ ਤਕ ਹੋਏ ਗਹਿਗੱਚ ਜੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਇਥੇ ਤਕਰੀਬਨ ਨੌ ਮਹੀਨੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਮ 'ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ' ਪੈ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਮੂਲ ਮੰਤਰ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਮੂਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

੧ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧ - ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੈ, ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕਈ ਨਹੀਂ।

ੴ - ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਇੱਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ

ਸਤਿਨਾਮੁ - ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦੀਵੀ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਅਟੱਲ ਹੈ।

ਕਰਤਾ - ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪੁਰਖੁ - ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਨਿਰਭਉ - ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ।

ਨਿਰਵੈਰੁ - ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ।

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ - ਉਹ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮੂਰਤ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ।

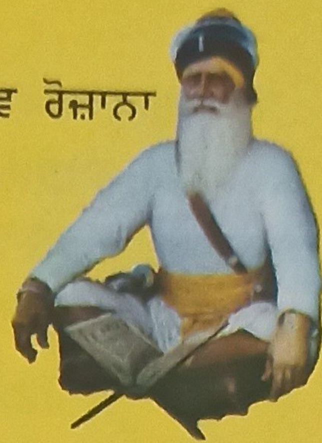
ਅਜੂਨੀ - ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਨਾ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਸੈਭੰ - ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ।

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ - ਅਜਿਹਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

੧ੴ
ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉ
ਨਿਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿ
ਅਜੂਨੀਸੈਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਨਿਤਨੇਮ

'ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ' ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਿਤਨੇਮ ਭਾਵ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਇਹ ਹਨ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ : ਜਪੁ, ਜਾਪੁ ਅਤੇ 10 ਸਵੱਯੇ
(ਸ੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ ਵਾਲੇ)

ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ : ਸੋ ਦਰੁ ਰਹਿਰਾਸ

ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ : ਸੋਹਿਲਾ

ਨਿਤਨੇਮ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ।

ਜੋ ਨਿਤਨੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਕਰਨ, ਜੋ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਨੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਵਸਾਉਣ।

ਗੁਰ-ਮੰਤਰ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ।।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 13 ਪਉੜੀ 2)

ਸਿੱਖ ਲਈ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਹਨ - ਵਾਹੁ - ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ, ਗੁ- ਹਨੇਰਾ, ਰੂ - ਦੂਰ ਕਰਨਾ। ਭਾਵ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗਣ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਜਾਣ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਸੰਗਤ

ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਗਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ "**ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਵਸੈ ਜੀਉ**" ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ, ਮਨ-ਬਚ-ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ 'ਸਤਿਸੰਗਤ' ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਸੰਗਤ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰੀ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਕੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਗਤ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਛੂਤ-ਛਾਤ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਊਚ-ਨੀਚ ਦਾ ਭਰਮ ਜਾਂ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

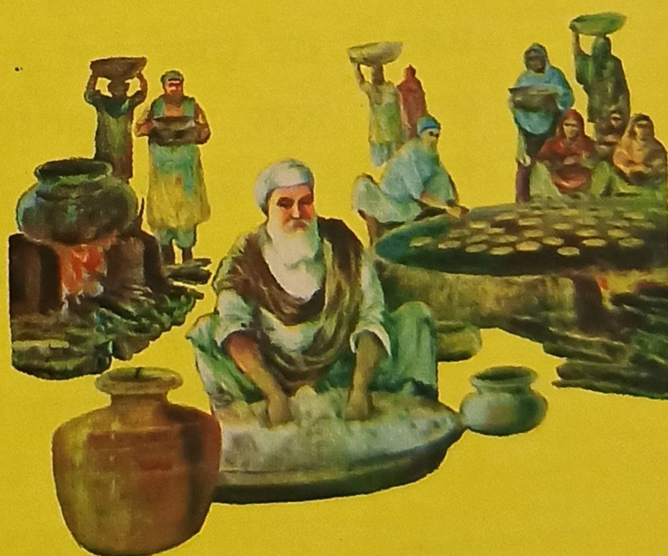

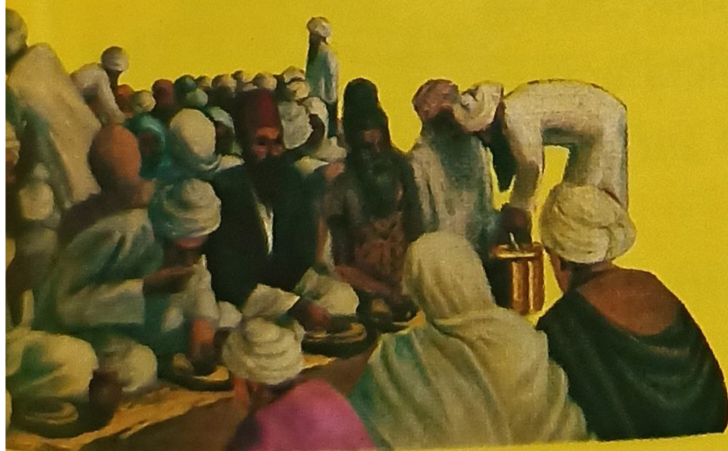
ਲੰਗਰ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਸਬੰਧ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਗ਼ੈਰ ਕੁਝ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤੇ ਪੇਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵੱਲੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਹਵਾ, ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅਨਾਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਲੰਗਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਲਈ ਵੀਹ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਰਸਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਅੱਜ ਤਕ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪੰਗਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ "**ਪਹਿਲੇ ਪੰਗਤ ਪਾਛੈ ਸੰਗਤ**" ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ।

ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਉਸ ਵਸਤੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੁਯੋਗ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੇਟ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਵਾਦ-ਰਹਿਤ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਸੇਵਾ-ਸਿਮਰਨ

ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ, ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਖਿਦਮਤ ਭਾਵ ਟਹਿਲ। ਸੇਵਾ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਗੁਣ ਨਿਮਰਤਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ। ਤਨ, ਮਨ ਜਾਂ ਧਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਸਫ਼ਲ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ।

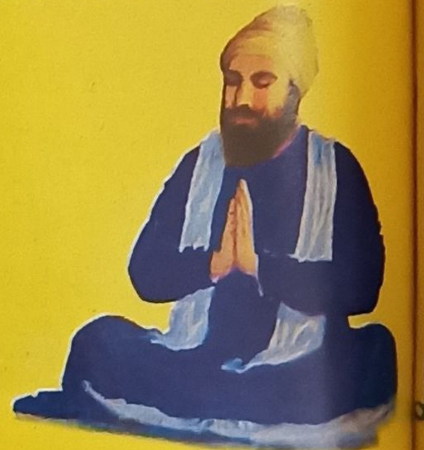
ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਹਨ ਯਾਦ, ਚੇਤਾ ਤੇ ਚਿੰਤਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਾਰੰਬਾਰ ਯਾਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਇਕੱਲੇ ਚਿਤ ਨਾਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ, ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋੜਵੰਦ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਹੈ।

ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਰਗੁਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸੇਵਾ' ਹੈ ਅਤੇ 'ਸਿਮਰਨ' ਉਸਦੇ ਨਿਰਗੁਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ।

ਕੀਰਤਨ

* ਕੀਰਤਨ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਅੰਗ ਹੈ।
* ਕੀਰਤਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
* ਕੀਰਤਨ ਉਸ ਗਾਇਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
* ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਰਾਗ ਨੂੰ ਸੁਰ ਤਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਧੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣਾ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਜਸ ਕਰਨਾ ਕੀਰਤਨ ਹੈ।
* ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ-ਸਰੂਪ ਰਚਨਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
* 'ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ' ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
* ਸਿੱਖ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਵੇ, ਇਹੀ ਅਸਲ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸ

ਅਰਦਾਸ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਰਜ਼ (ਬੇਨਤੀ) ਤੇ ਦਾਸਤ (ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ) ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਬੇਨਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ। ਅਰਦਾਸ ਜੀਵ ਵੱਲੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਨਤੀ ਹੈ।

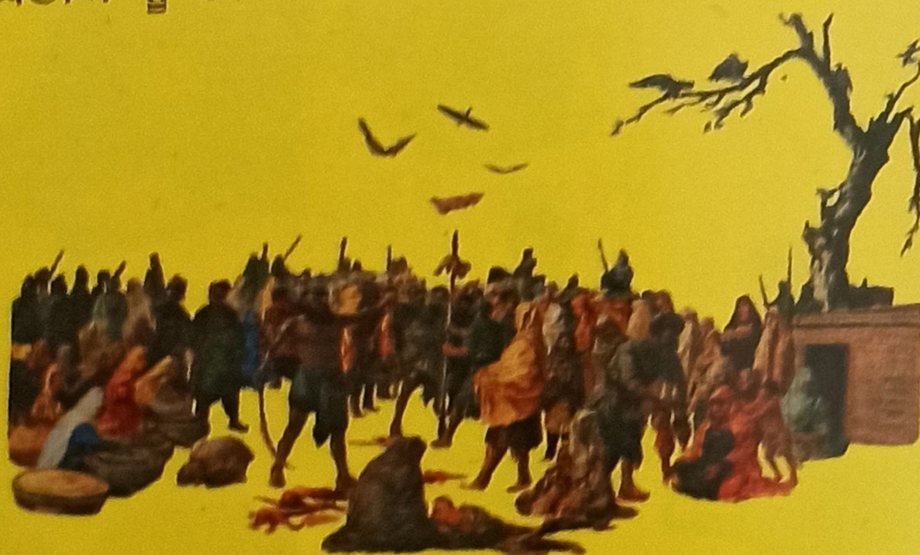
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੇਵਲ ਕਰਤਾਰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਉੱਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਵੇ।

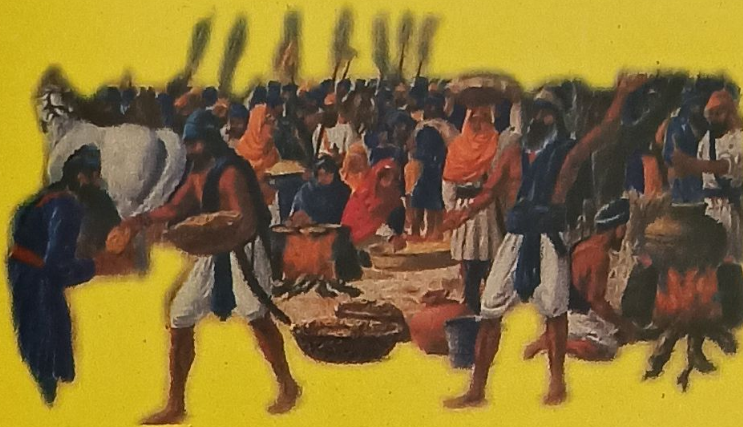
ਜਦੋਂ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟੇਕ ਕੇ ਉਸਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਅਰਦਾਸ ਸਫ਼ਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫ਼ਤਹਿ

ਦੇਗ਼ ਫ਼ਤਹਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਲੋਕਾਈ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੇਗ਼ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਇਲਾਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀਆਂ ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਨੂੰ ਮਾਰੇ। ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫ਼ਤਹਿ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ - ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ਤਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਅਨਾਥਾਂ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇ। ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਇਸ ਬੋਲੇ 'ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫ਼ਤਹਿ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਹੈ।

ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ

ਸਿੱਖ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ :

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ

ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਜੋਤ ਵੱਸਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਸਮਝ ਕੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਆਦਿ।

ਸਿੱਖ

ਜੀਵਨ-ਜਾਚ

SIKH FOUNDATION

Designers & Publishers :

- Books on Sikh ideology.
- Gurmukhi primer for the young kids in simple & idiomatic language
- Display board, posters, cards etc. on Sikh heritage.
- Games especially designed for children to help them understand the Sikh culture.

A-35 Lajpat Nagar-I, New Delhi-110024 INDIA

Tel.: 9810567300, 9811567640

E-mail : sf1999@rediffmail.com • www.sikhfoundation.in